

آغازی دوباره

به مناسبت تغییر نام مجله به مطالعات اسلامی

دکتر سید کاظم طباطبایی

مدیر مسئول و سردبیر

E – mail: tabatabaei @ ferdowsi. um. ac. ir

از زمان انتشار نخستین شماره مجله دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد سی و چهار سال می‌گذرد. نخستین شماره این مجله در زمستان ۱۳۴۷ به همت استاد مرحوم دکتر محمود رامیار و به مناسبت «صدمین سال [درگذشت] حکیم سبزواری» تحت عنوان نشریه دانشکده علوم معقول و منقول مشهد^۱ منتشر شد. تأسیس

۱. نام این دانشکده در اوایل دهه پنجاه به دانشکده الهیات و معارف اسلامی تغییر یافت و به دنبال آن مجله نیز به نام نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی انتشار یافت. (درباره داستان تغییر نام دانشکده‌های معقول و منقول به الهیات و معارف اسلامی نک: مدخل «آذرتاش آذرنوش»، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، به کوشش بهاء‌الدین خرمشاهی، انتشارات دوستان و ناهید، تهران، ۱۳۷۷ ش.

این مجله پس از آن بود که رامیار از اداره قوانین مجلس شورای ملی آن زمان به وزارت نوین «علوم و آموزش عالی» منتقل شد و از سوی آن وزارت با حکم «معاون رئیس دانشگاه مشهد در امور اداری و مالی» به دانشگاه مشهد آمد و اندکی بعد با حفظ سمت، سرپرستی دانشکده علوم معقول و منقول را نیز به عهده گرفت. او طی سه - چهار سالی که سرپرستی دانشکده را به عهده داشت، خدمات ارزشمندی به دانشکده کرد که یکی از آن خدمات تأسیس همین مجله است.^۱ البته نقش دیگر استادان دانشکده را هم در ترغیب او به این کار نمی‌توان نادیده گرفت (واعظزاده، صص ۷ - ۸). کما این که استاد محمد واعظزاده - که عمرش دراز و ایام افاداتش مستدام باد - در فراهم آوردن مقاله‌های اولین شماره و نیز شماره‌های بعد زحماتی بسیار متحمل شده‌اند (رامیار، ص ۸). برای تصویر فضای آن سالها و نشان دادن اهدافی که مسؤولان دانشگاه و دانشکده در آن روزگار در سر داشته‌اند، نگارنده مناسب می‌بیند چند سطر از مقدمه و سر مقاله نخستین شماره را در اینجا بازگوید. رئیس وقت دانشگاه در ضمن مقدمه‌ای که بر اولین شماره مجله نگاشته است می‌گوید:

«محیط دانشگاه تنها جای آموزش نیست. بلکه باید این مکان مقدس عقیده و ایمان را در دل‌های طالبان علم پرورش دهد... اگر این توفیق نصیب ما شود که دانشگاه را در سطح عالی انسان‌سازی قرار دهیم رسالت خود را درست انجام داده‌ایم. خوشبختانه آیین مقدس اسلام، به نحو احسن ما را در نیل به این هدف عالی کمک

۱. بنا به تصویب هیأت تحریریه، قرار است یکی از شماره‌های مجله به یادبود آن استاد بلند همت و روشن‌بین اختصاص یابد. نگارنده برای آن شماره مقاله‌ای در دست تهیه دارد که - به خواست خدا - خدمات علمی و فرهنگی آن مرحوم به تفصیل و بطور مستند در آن درج خواهد شد.

می‌نماید. مشروط بر آنکه اسلام، با قیافه و سیمای واقعی و به مفهوم صحیح به دانشجویان عرضه شود... به عقیده این جانب تنها تعلیم مذهب به صورت تئوری و فرضیه و دانستن اصول و فروع دینی را دوا نمی‌کند؛ بلکه باید بذریعۀ ایمان را در دلها افشاند و مانند نهالی نارس آن را پرورش داد تا درختی تنومند گردد و خود انسان و دیگران از ثمرات شیرین آن، یعنی نیکوکاری، نوع دوستی، محبت و صمیمیت بهره‌مند شوند. در حال حاضر از دو راه به این مقصد می‌توان رسید:

اول، عرضه کردن دین به جوانان با توجه به مقتضیات زمان و دانشهای گوناگون که دانشجویان در محیط علمی با آنها سر و کار دارند ...

دوم، ارائه افتخارات گذشته، معرفی شخصیت‌های بزرگ و آثار برجسته اسلامی... در تعقیب این فکر، دانشکده نامبرده [= معقول و منقول] اقدام به انتشار نشریه‌ای نموده است و انتظار ما آن است که این نشریه مرتباً انتشار یابد» [ضیائی، صص ۴ - ۵]. رامیار هم که نام مجله را در دفتر حسنات خود ثبت کرده است، طی سر مقاله آن شماره گوید:

«یکی از چهره‌های درخشان سده پیش در قلمرو فلسفه در کشور ما حکیم و فیلسوف شهیر مرحوم حاج ملا هادی سبزواری متخلص به «اسرار» است... اینک صد سال از درگذشت او می‌گذرد. و به هر صورت، به پاس آن همه تلاش و کوشش در راه دانش، جای آن داشت که از او یاد شود بخصوص که این یادبود مجال تازه‌ای برای صاحب‌نظران می‌آورد که سخنی تازه به میان آرند و طرحی نو دراندازند.

این وظیفه را دانشکده علوم معقول و منقول تعهد و ایفا کرد. مجلّدی که در پیش رو دارید به مناسبت سده آن حکیم بارع است. این طلیعه کاری است که در پیش داریم و امیدوار است به یاری همگامان و همکاران ارجمند، چنان که باید این بار به سر منزل مقصود برسد و شاهد منظور رخ بنمایاند. امید که این گام نخست، گامهای بلندتر دیگری در پی داشته باشد. پایه نشریه بزرگتر و معتبرتری نهاده شود. (رامیار،

صص ۷ - ۸).

مجله از همان آغاز فعالیت از سوی فرهیختگان و دانش دوستان با حُسن استقبال رو به رو شد. به طوری که استاد مرحوم احمد آرام پس از مطالعه نخستین شماره، ضمن نامه‌ای به رامیار نوشت: «... اما نشریه، الحق نسبت به سایر آثار چاپی دانشگاه مشهد مزایای فراوان دارد و این البته به همت جناب عالی بوده است» (آرام، ص ۲۲۵).^۱ کما اینکه استادان سید عبدالکریم امیری فیروزکوهی، سید محمد علی روضاتی، رضا استادی تهرانی و دیگران در سالهای بعد همواره مجله را از نقد و نظرهای خود بهره‌مند می‌ساخته‌اند.

باری، دومین شماره پس از فترتی سه ساله در بهار ۱۳۵۱ خورشیدی تحت عنوان *نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی* منتشر شد. از آن پس تا بهار ۱۳۵۸ به صورت فصلنامه بطور منظم تا شماره بیست و هشتم انتشار یافت. سر دبیر مجله از آغاز تا سال ۱۳۵۳ استاد محمد واعظزاده بود. پس از آن این مسئولیت را بر عهده استاد مرحوم غلامرضا نافلی نهادند. از مهرماه ۱۳۵۲ که رامیار برای تکمیل مطالعات و تحصیلات به دانشگاه ادینبرو^۱ رفت و جای خود را به دکتر علی اکبر شهابی داد، مجله از حیث آرایش داخلی و تنظیم مقالات با تغییری مواجه شد. بطوری که مقاله‌ها و پژوهشهای هر حوزه را در کنار هم و در بخش جداگانه چاپ کردند. در این مرحله، بطور مشخص صفحاتی از مجله به «شیعه شناسی» اختصاص یافت و شهابی علاوه بر ترغیب دیگران، شخصاً به نگارش و نشر مقاله‌هایی در این زمینه همت گماشت.

در سال ۱۳۵۸ پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تغییر نظام سیاسی کشور، ادامه کار مجله مثل بسیاری کارهای سودمند دیگر^۲ با تردید رو به رو شد و با آنکه به همت

۱. University of Edinburgh.

۲. به خاطر دارد که در نخستین سالهای پس از انقلاب اسلامی، دانشکده حقوق دانشگاه فردوسی را که در شرف تأسیس

اعضای هیأت علمی دانشکده و دیگر نویسندگان و پژوهشگران که نامشان در صفحات مجله به یادگار مانده است، در سطحی مطلوب و علمی به نشر معارف و فرهنگ و اطلاعات اسلامی می‌پرداخت، در محاق تعطیل درآمد و این تعطیلی تا سال ۱۳۷۳، یعنی به مدت پانزده سال، ادامه یافت. در سال ۱۳۷۲ استاد فرزانه دکتر سیدمهدی صانعی - متعنا الله بدوام الاستفادة منه - که در آن سالها بر دانشکده ریاست داشت، برای از سرگیری فعالیت مجله به تلاشهایی دست زد. این تلاشها در سال ۱۳۷۳ به بار نشست و پس از پانزده سال تعطیلی بیست و نهمین شماره مجله به مدیریت استاد غلامرضا نافلی انتشار یافت. پیش از انتشار شماره سی‌ام، نافلی به عارضه قلبی گرفتار آمد و چند ماه بعد بر اثر همین عارضه به جوار رحمت حق شتافت. سپس دکتر محمود یزدی مطلق مشهور به «فاضل» مدیریت مجله را عهده‌دار گشت. در سال ۱۳۷۶ «کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور» (وابسته به وزارت علوم) به موجب رأی جلسه مورخ ۱۳۷۶/۳/۷، مجله را حایز دریافت درجه علمی - پژوهشی شناخت.^۱ از آن زمان این مجله به مثابه یکی از دو مجله دارای اعتبار علمی - پژوهشی^۲ در حوزه الهیات و معارف اسلامی به کار خود ادامه می‌دهد.

بود منحل کردند. استادانش را پراکندند، بورسیه‌هایی را که برای تأمین هیأت علمی آن دانشکده به افراد اعطا شده بود لغو کردند و کتابهای خریداری شده را میان دانشکده‌های ادبیات، الهیات و علوم تربیتی تقسیم کردند. اما ده - پانزده سال بعد اولیای دانشگاه دوباره رشته حقوق را دایر کردند. ولی این بار نه به هیأت یک دانشکده مستقل، بلکه به صورت بخشی از یک دانشکده نامربوط.

۱. تصویر این تأییدیه در شماره ۳۸ - ۳۷ درج شده است.
۲. آن مجله دیگر که **مقالات و بررسیها** نام دارد به همت دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران انتشار می‌یابد.

در سال ۱۳۸۰، همزمان با نایل آمدن استاد دکتر محمود فاضل به افتخار بازنشستگی، دانشگاه نگارنده این سطور را، که هم از قبل عضو هیأت تحریریه بود و هم در دوره ریاست دانشکده با آقای دکتر فاضل همکاری نزدیک داشت و با علاقه‌مندی امور مجله را دنبال می‌کرد، به صفت مدیر مسئولی به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی معرفی کرد. ولی وقتی پرسشنامه‌های مربوط تکمیل و همراه با مدارک لازم به اداره کل مطبوعات داخلی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی فرستاده شد، با کمال شگفتی شنیدیم که می‌گویند مجله شما در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی فرستاده شده، با کمال ندارد. از همین رو با ما به مثابه یک مجله نوپدید رفتار کردند. حتی نشریه دانشکده الهیات را نام تلقی نکرده و از ما خواستند چند نام به آنها پیشنهاد دهیم. از همین رو دانشکده به رغم میل باطنی، چند نام به «اداره کل مطبوعات داخلی» پیشنهاد داد. آن اداره نیز پس از طی مراحل قانونی که بیش از یک سال به درازا کشید، سرانجام برای مجله دانشکده با نام *مطالعات اسلامی* مجوز انتشار صادر کردند.^۱ (تصویر این مجوز جهت استحضار علاقه‌مندان بویژه همکاران و نیز جهت ثبت در تاریخ مجله در ادامه همین سر مقاله چاپ می‌شود). بنابراین، از این پس مجله حاضر با عنوان اصلی *مطالعات اسلامی* و عنوان فرعی *نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی* منتشر خواهد شد.

همزمان با این تغییر، این روزها مدیریت مجله را به یک تغییر محتوایی هم موظف کرده‌اند. توضیح اینکه معاونت پژوهشی وزارت علوم از دو سال پیش تخصصی کردن

۱. شگفتا که پس از گذشت چند ماه از تاریخ صدور مجوز، اصل آن که خطاب به دانشگاه فردوسی است هنوز به دست ما نرسیده است. بلکه فقط رونوشتی از آن از طریق اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی خراسان به دفتر مجله واصل شده است.

مجله‌های علمی و دانشگاهی را در دستور کار خویش قرار داده است. در جهت اجرای این سیاست، حتی مجله‌های دانشکده‌های الهیات را هم که از پیش تخصصی بوده‌اند موظف کرده است تا حوزه فعالیت خود را به دو رشته یا به تعبیر درست‌تر به دو شاخه از شاخه‌های مطالعات اسلامی محدود سازند. پس برای حصول این مقصود، چنانکه در شماره پیشین هم به استحضار خوانندگان ارجمند رسید، مقرر شد مجله در دو زمینه *علوم قرآن و حدیث و فقه و مبانی حقوق اسلامی* به چاپ مقاله مبادرت کند.

چون با تغییراتی که شرحش گفته آمد، در واقع مجله دوره‌ای تازه از حیات خود را آغاز خواهد کرد، لازم دیده شد که فهرست مقالات دوره‌های گذشته (۱ تا ۵۷) به روشی علمی تدوین گردد و طی مجلّدی جداگانه در اختیار پژوهندگان قرار گیرد. نحوه‌ی ابتیاع این فهرست که بزودی انتشار خواهد یافت، به خواست خداوند، در شماره یا شماره‌های آینده به اطلاع خوانندگان گرامی خواهد رسید. جلد مجله نیز - همچنان که عیان است - به نشانه آغاز این مرحله تازه، با طرحی نو و رنگ و جلایی چشم‌نوازتر عرضه شده است.

من الله التوفیق و علیه التکلان

منابع

- آرام، احمد؛ «نامه انتقاد و تقدیر»، *نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مشهد*، شماره ۲، بهار ۱۳۵۱ش، صص ۲۲۵ - ۲۳۰.
- رامیار، محمود؛ «سر مقاله»، *نشریه دانشکده علوم معقول و منقول مشهد*، شماره ۱، زمستان ۱۳۴۷ش، صص ۷ - ۸.
- ضیائی، محسن؛ «مقدمه»، *نشریه دانشکده علوم معقول و منقول مشهد*، شماره ۱، زمستان ۱۳۴۷ش، صص ۴ - ۵.
- واعظزاده، محمد؛ «گزارشی از آغاز تأسیس نشریه الهیات مشهد تا به امروز»، *نشریه دانشکده الهیات و معارف اسلامی*، شماره ۳۰، تابستان ۱۳۷۴ش، صص ۷ - ۸.

شماره ٥٨

مطالعات اسلامي

١٢